

zelmek hőfoka lesz itt más, hanem a kifejezési forma is. Az albérlő érzéseit papírlapokra írt, s a szobában széthintett prózaversekben fogalmazza meg, s e cédulák szövege ugyanúgy bekerül a kisregénybe, mint Karolina leveleinek sora, amelyeket a külföldön tartózkodó férfinhoz írt. Ennek a kapcsolatnak Karolina önsorsrontó, szétzilált élete és a férfinak ettől az életformától való félelme vet váratlanul véget, s ugyanilyen váratlanul — szinte népmesei hirtelenségű fordulattal — néhány napi ismeretség után újból megházasodik az albérlő. S bár feleségével még évekig lakott albérlésben, azt már nem írja meg, az már egy másik történet: az újrakezdésé, a boldogságé.

E kisregény mellett tárca, útirajz, műhelyvallomás, önéletrajzi emlékidézés, interjú, esszé, kritika található a kötetben, amelynek második fele kritikák gyűjteménye. Irodalmunkban jó hagyományai vannak az alkotóművészek által írt kritikáknak. Ágh István ilyen tevékenységét azért is érdemes hangsúlyozni, mert újabban mind kevesebb pályatársa vállalkozik kritikáírásra. Kassák Lajostól Utassy Józsefíg 25 költőről esik szó, szinte csak olyanokról, akik a kritikus egyértelmű rokonszenvét megnyerték. A folyóiratok megrendelésén túl ez is szűkíti a költők és irányzatok listáját, de csak látszólag. Ágh István ugyanis rendkívül nyitott szemű versolvasó. Ő is látja a különbségeket, mégis a mesterek közti egyenrangúság a kiindulópontja. Kassák Lajos, Sinka István vagy Áprily Lajos igencsak eltérő jellegű költők, Ágh mégis egyaránt nagyraértékelően szól mindegyikükről, s mindezt hitelesen teszi. A költő személyessége és a kritikus objektivitása szerencsésen egyesül. Így van ez műfaji szempontból is, mert nyugodtan nevezhetjük ezeket az írásokat műalkotás-kritikáknak. Nemcsak a stílárnyelvi megformálás minősége indokolja ezt. Ágh — ellentétben a főhivatású kritikusokkal — nem hallgatja el szemérmesen, hogy ismeri azokat, akiről ír, s ismereteit nem bújtatja az elvont fogalmiság mezébe. Bátran hivatkozik személyes élményeire, ismereteire, s ennek köszönhetően jellegzetes és jellemző történetcsírákat találhatunk az egyes kritikákban. Amit Kassák kalapjáról, Jékely horgászásairól, Ladányi lakásáról, a Bellával közös kollégiumi évekről, a Bertókkal közös tengerparti éjszakáról felidéz, az mind valahogy a cikk lényegéhez tartozó lesz. Ezt a történetelbeszélést nem viszi azonban túlzásba Ágh. Lehetőség ez számára, hogy az adott költői életmű, az adott verseskötet kapcsán leírás és látomás szuggesztív egységbe olvadjon. Mindegyik az értelmezést segíti elő. Nem impresszionisztikus kritikák ezek, a személyes átfűtöttség és az objektív hitelesség egyensúlyban marad. Jó észrevételei vannak minden elemzett költőről, megállapításai időnként aforisztikus tömörségűek, s így még nyomatékosabbak. Sinka teremtő költő, „aki újat alkotott a föld sarából és az ég tüneményeiből”. Áprily a szelídség mesterművét hozta létre. Jékely „nem fejlődött, ő volt és van”. Csoóri „meg akarja változtatni a lehetetlent... akarja, s nem lehet”. „Utassynak maga a test a méreg s a világ.”

Úgy vélem, egyre többen tudják, hogy Ágh István teljesítménye átlagon felüli. Válogatott verseinek kötete ezt eléggé egyértelművé tette. Mostani könyve már prózaköteteinek a sorában is a harmadik, s bizonyítja, hogy az átlagon felüli teljesítményre ő sem csak egyetlen műfajban képes. *(Magvető.)*

VASY GÉZA

Szöllősi Zoltán: Égítető

A műveket általában alkotójuk emberi sorsával szokás magyarázni, mintha bizony egy költői szöveg teljesebb értelmét és a mögötte rejlő emberi személyiséget egyszerre lehetne megérteni. Szöllősi Zoltán kritikussai is rendre a költő otthontalan ifjúságára, hányatott életére hivatkoznak, midőn verseinek magyarázatát keresik. Holott a sorsértelmezés, úgy gondolom,

mind kevésbé képes igazi választ adni ennek a költészetnek a hívásaira, kivált az új verseskötvény, az *Égítető* esetében, amely csupán távoli emlékek gyanánt, a költői képek vonatkozási rendszerében idézi fel egy küzdelmes élet tapasztalatait. Szöllősi Zoltán versvilága ma már leírhatatlan az élményköltészetre orientált poétika fogalmaival, minthogy ezt a versvilágot, kevés kivételtől eltekintve, nem az élmények, hanem a gondolatok küzdelme alakítja. Ezek a gondolatok az embernek a mindenségben vagy a történelemben betöltött helyével próbálnak számot vetni. Milyen jellemző a *Szabolcsi film* című költemény! Szöllősi Zoltán három eszten-dőt töltött tanítóként a nyírségi tanyavilágban, a szabolcsi emlékekre reflektáló vers mégsem ottani élményeiről ad számot, inkább egy sivár emberi állapot gondolati elemzését adja: a végletes elhagyatottságról, a személyiség bezárulásáról ad képet.

Az *Égítető* költője több alkalommal is azzal a nehezen megragadható tudatformával viaskodik, amelyet az egzisztencialista filozófia a szorongás fogalmával jelöl. Kierkegaard az ártatlan szellem és a bűn titokzatos találkozásával magyarázta ezt az érzést: „az ártatlanság eljutott a maga szélső határaihoz. A szorongásban kapcsolatba került a tiltottal és a büntetéssel. Nem bűnös és mégis szorongást érez az ember, mintha elvesztette volna az ártatlanságot.” Heidegger pedig a semmi fogalmát felismerő emberi tudat állapotában találta meg ugyanezt: „A szorongás a semmit nyilatkoztatja ki. Szorongásba »lebegünk«. Világosabban: a szorongás lebegtet bennünket, mert a létezők összességét engedi kezünkől kisiklani.” Valójában ez a szorongásos érzés hatalmasodik el a nyírségi emlékek „filmszalagját” mozgásba hozó versben is: „A filmszalagon majd homok- / karcolások, vászonra vetítve / kusza csontvázunk / Azon a dombon nincsen árnyék / fölötte hidrogén — / nap és néhány roncs akácoska / szomjában habzó szárnyalása”. Rideg és sivár világ ez, nem valóságos, inkább imaginárius táj, amelynek éles kontúrajait a semmibe nyúló távlat emeli ki. Ebben a végletes helyzetben, a semmivel szembesülve ábrázolja sajátmagát is a költő, például *Expozíció* című kötetindító versének soraiban: „Testem szakadék-partján / állok árnyékom jobbján / érkezés-távózás / nyárperonján (...) Maradtam utolsóknak / aranyhorda-szavaim hullnak / száraz utamon gyöngy és kavics / buborék volt csak.”

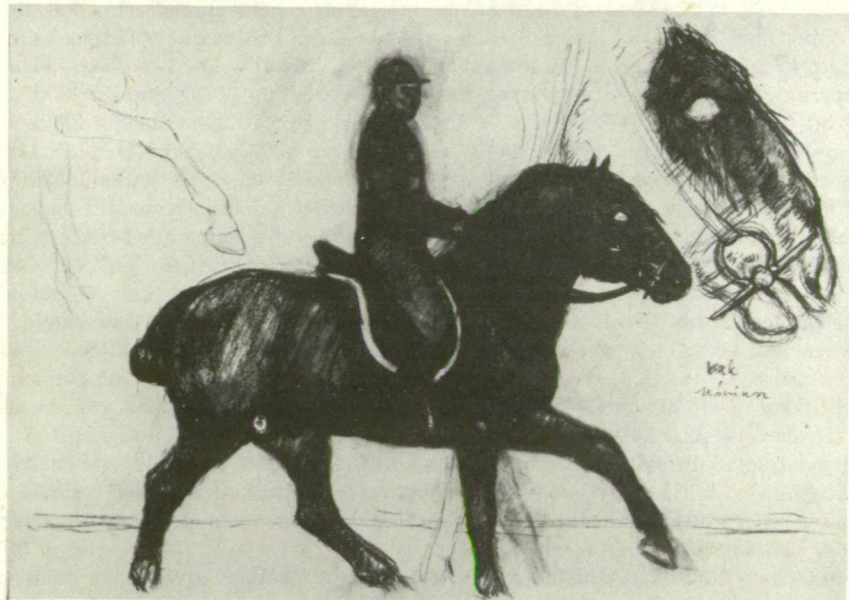
A létezést szüntelenül fenyegető semmit veszi észre, szorongásairól azonban nem bölcseleti kijelentésekben ad számot Szöllősi Zoltán, inkább szóképei, képrendszerei által. Költészetéről többen megállapították, hogy legfőbb eszköze a költői kép, és e költői képek halmazából olvasható ki az inkább érzelmi, mint gondolati jellegű „üzenet”. Az *Égítető* versvilága is erősen képszerű, ezek a képek nem a látványban gyönyörködő, a valóság apró dolgai és rezdülései között otthonos költő közérzetére vallanak, ellenkezőleg az otthontalanságra, az idegenségre, a szorongásos lélekállapotra. A látható-érzékelhető valóság ennek a szemléletnek a tükrében nem szerves és összefüggő egészet, hanem darabokra esett képet, a tulajdonképpeni létezés töredékeit alkotja. Ez a látásmód egyrészt a közvetlen valóságmozzanatok egymástól elszigetelt ábrázolásában, másrészt a közvetlen érzékelésen túli fogalmak képszerű megragadásában érvényesül. Mindkét eljárás valamiféle „valóságfeletti”, „szürnaturalis” vagy „szürrealisztikus” jelleget ad a költemény képi anyagának. Az *El kéne menni* című versből mindkét változatra idézhetünk példát. „Csukott ajtóban macska / piszkos tejjel macskatal / Valaki gyerekek szól vissza / gyere gyere már” — ez a látvány összefüggő rendjéből kiszakított „szürnaturalis” képtörredék. „Gondolatszéli titok / kerítetlen hangudvar / valahonnan vércsíkok / hozzám vezető út van” — ez valamiféle érzékfeletti valóság leírásának vagy megnevezésének „szürrealisztikus” kísérlete. A szóképek egy erősen idegen tárgyiasság képzetét keltik, ez a tárgyiasság a külső világ, az emberi létben adott „környezet”, amellyel a személyiség alig tud elvegyülni. A külső tárgyiasság és a szubjektum szembeállítás a hitelesen fejezi ki a költő közérzetét, azt az otthontalanságot, közelebből megnevezhetetlen szorongást, amelyet a világgal, a valósággal szemben érez.

Ennek az otthontalanságnak és szorongásnak tulajdonképpen egyetlen ellenszere van: az *Égítető* verseit átható vágyakozás a transzcendencia után. Szöllősi Zoltán vallásos költő, pontosabban istenkereső, aki a semmi „árnyékában” élő világ helyett a teremtő teljességet kutat-

ja, s valami időtlen létezőt keres a látható valóság mögött. A végső isteni mozdulatban bízunk, amely az idők végeztével rendet visz a létezés kaotikus forgásába, elhárítja a semmi fenyegetését, és értelmet ad az emberi életnek: az ő életének is. „Mert nincs reményem / Uram ne végy könnyen” — olvasom az *Expozíció* sötétén ragyogó sorai között; „Teremtő, nagy arcod, a Nap már bujdosolhat / elfogy a kő, tócsállik, sugárik észrevétlen / csontom kiolvad, Uram, seb vagyok, süket-forró” — hangzik a kötetzáró *Változásokban*. Szöllősi Zoltán istenkeresése nem boldogító bizonyosságot eredményez, hanem mindig megújuló küzdelmet, a személyiség és a transzcendencia viszonya erősen drámai jellegű. Mintha irodalmunk nagy istenkeresőinek, Balassinak, Adynak s mindenekelőtt Pilinszkynek a gondolati drámája élne tovább az *Égítető* verseiben.

A szellemi küzdelem élteti igazából ezeket a verseket, logikai és érzelmi szerkezetük is ehhez a küzdelemhez igazodik. Ahogy már utaltunk rá, a szöveg szóképekből, szóképek halmozásából épül, de mintha a kompozíciót végsőkéig tömörítette volna valami hatalmas nyomás. A sűrítés olyan erős, hogy esetenként eltűnnek a szöveg grammatikai „illesztései”, megbomlanak, összetorlódnak a versmondatok. Szöllősi Zoltán elutasítja a hagyományos poétikai kategóriákat, pontosabban, a modern költészetben eléggé általános eljárás mód szerint, a „törődéknek” ad poétikai szerepet. (Egyik versének ez a címe is: *Törődék!*) Valójában kétféle poétikai, illetve kompozíciós formát használ: a törődékes elégia formáját, amely a szöveg rendkívüli sűrítésével fejt ki evokatív-költői erőt, ilyenek *Tízezeréves út*, *Ég alatt*, *Csukott szemmel*, *Vázlat* című versei, illetve egy törődékekből épülő nagyobb rapszódiaszerű kompozíciót, amely személyes világképének gazdagabb rajzolatát adja, például *Expozíció*, *Áldozati morzsák a szemétből*, *Csak kő kő se* című költeményeiben. Ez utóbbi formaváltozatban érvényesül igazán személyes látásmódja és nyelvezte: ezek a versek méltán sorolhatók a legújabb magyar líra igaz értékei közé. (*Szépirodalmi.*)

POMOGÁTS BÉLA

LELKES ISTVÁN: VÁSÁRHELYI CSÓDÖRÖS